

## BAZI ERKEN DÖNEM SELÇUKLU VEZİRLERİ HAKKINDA NOTLAR\*

Harold BOWEN

Çeviren: Mustafa ALİCAN\*\*

Arapça ve Farsça yazan ortaçağdaki Müslüman tarihçiler, bize, ilk Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in vezirleri ile ilgili birkaç liste vermektedirler.

İbnu'l-Esir (öl. 1234)<sup>1</sup> tarafından verilen listede, sultan için vezirlik yapan şu dört kişinin ismi vardır:

- (1) Ebû'l-Kâsım Ali İbn Abdullah el-Cuveynî.
- (2) *Reîsu'r-Ruesâ* Ebû Abdullah el-Hüseyin İbn Ali İbn Mikâil.
- (3) *Nizâmu'l-Mulk* Ebû Muhammed el-Hasan İbn Muhammed ed-Dihistânî.

(4) *Amîdu'l-Mulk* el-Kundurî.

Reşideddîn Fazlallah (öl. 1318),<sup>2</sup> el-Kundurî'den önce Tuğrul Bey'in hizmetinde bulunan üç kişinin ismini verir:

- (1) *Sâlâr* Ebû'l-Kâsım el-Buzgânî.<sup>3</sup>
- (2) Ebû'l-Kâsım el-Kirmânî.
- (3) Ahmed ed-Dihistânî.

Daha erken bir döneme ait olan Râvendî'nin (öl. 1207'den sonra)<sup>4</sup> *Râhatu's-Sudûr* isimli eserinde, el-Kundurî'nin selefi olarak yalnızca iki isim verilir:

- (1) Buzgân *Sâlârı* Ebû'l-Kâsım el-Kûbânî.
- (2) Ebû Ahmed ed-Dihistânî Amrek.<sup>5</sup>

---

\* *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, C. 20, No. 1/3, School of Oriental and African Studies, 1937-57 (1957), ss. 105-110.

\*\* Arş. Gör., Ege Üniversitesi Tarih Bölümü.

<sup>1</sup> Bülâq basımı, IX, 196.

<sup>2</sup> *Câmiu't-Tevârih* adlı eserinde – B.M. elyazması Add. 7628, f. 240b.

<sup>3</sup> Al-Burhânî, MS.

<sup>4</sup> Gibb Memorial Trust basımı, 98.

5. yüzyılın sonuna doğru Farsça kaleme alınmış bir eser olan *Âsâru'l-Vuzerâ'* da<sup>6</sup> ise şu vezirlerin ismi verilir:

(1) *Sâlâr* Ebû'l-Kâsım Buzgânî.<sup>7</sup>

(2) *Hâce* Ebû Mansûr Darbâbî.

Beharzî'nin *Dumyetu'l-Kasr*<sup>8</sup> isimli eserinde adı geçen ve Tuğrul Bey'in diğer bir veziri olduğuna işaret edilen bir kişi daha vardır: Ömerek er-Ribâtî.<sup>9</sup>

### Buzgân Sâlârı

Görüleceği üzere, bu değerli kişilerden yalnızca birinin, birincisinin, dört listenin tamamında ismi vardır. Onunla ilgili olarak, diğerlerine nazaran daha fazla bilgiye sahibiz. Çağdaşı olan *Târih* isimli eserin yazarı, ondan söz eder,<sup>10</sup> birkaç kez ona göndermede bulunur;<sup>11</sup> ve yine Beharzî de (o da çağdaşıdır) biraz önce sözü edilmiş olan eserinde ondan söz eder.<sup>12</sup> Beharzî, ondan, *künyesine*, ismine ve *nisbesine* işaretler, İbnu'l-Esîr tarafından Ebû'l-Kâsım Ali İbn Ebû Abdullah el-Cuveynî için söylendiği gibi, Buzgân *sâlârı* (ya da efendisi) olarak söz eder. La Strange, (Bûzkân şeklinde yazdığı) Buzgân'ı, Kûhistan'ın kuzeydoğu köşesindeki Zâm ya da Jâm bölgesinin en önemli şehri olarak tanımlar;<sup>13</sup> ve buranın *sâlârı* olarak kahramanımız, Gazneliler adına birtakım idari yetkilere sahiptir (bununla birlikte *sâlâr*, aşağı yukarı, “saygın” ve “seçkin” kişi anlamına gelen Arapça'daki *ayn* kelimesine benzer bir anlamda da kullanılmıştır). Ondandır, ilk kez, Nişâbur'da ikamet eden ve buranın ileri gelenlerinden biri olan bir kimse olarak söz edilmektedir. Aslına bakılırsa, *Âsâru'l-Vuzerâ'* da,<sup>14</sup> onun Horasan bölgesinin amiri ya da maliye memuru olduğu kayıtlıdır. Eğer böyleyse, bu durum, onun, Sultan Mesud'un eyaletteki zalim ve zorba *sâhib dîvânına* karşı beslediğini bildiğimiz antipatiyi

<sup>5</sup> عمروك.

<sup>6</sup> Sayf al-Dîn al-Fadlî – B.M. elyazması Or. 1920, f. 168b ff.

<sup>7</sup> Al-Burhânî, MS.

<sup>8</sup> Eserin edisyonu, Londra Üniversitesi adına Seyyid Cafer Hüseyin tarafından yapılmıştır, 912.

<sup>9</sup> عمروك.

<sup>10</sup> Ya da *Ta'rîh-i Âl-i Subek-Tegin* veya *Ta'rîh-i Mas'ûdî*.

<sup>11</sup> Drs. Ghanî ve Fayyâd tarafından yapılan Tahran basımına bakınız, H. 1324 (bundan sonra bundan TB şeklinde söz edilecek), 552, 553, 554, 567.

<sup>12</sup> ss. 28, 568, 821, 928.

<sup>13</sup> *Lands of the Eastern Caliphate*, 356. İsim Bûzjân olarak Arapçalaştırılmıştır ve yukarıda da işaret edildiği gibi, *Râhatu's-Sudûr*'da Bûzghân olarak gösterilmektedir. Morley'in Beyhâkî basımının tamamında Bûzgân, Buzurgân olarak yazılmıştır.

<sup>14</sup> f. 168b.

açıklayabilir. Her hâlükârda, 1038 yılının yazı itibarıyla, *Sâlâr*, Gaznelilerin kötü yönetiminden, kamp kurduğu bir üzüm bağında Oğuz Türkmenlerinden küçük bir birlikle yaptığı müzakerelerin ardından Nişabur'un diğer bazı ileri gelenleri ile birlikte Tuğrul'un üvey kardeşi İbrahim İnal ya da Yinal'ı karşılayanlara iştirak edecek kadar ikrah etmişti.

Selçuk Oğuzlarından Tuğrul ve Çağrı kardeşler idaresindeki bir grubun Seyhun Nehri'ni geçerek destursuz bir şekilde Gazneli topraklarına girmelerinin üzerinden dört yıl geçmişti. Arada geçen süre içerisinde, ilki Haziran-Temmuz 1035, ikincisi İbrahim'in Nişabur'a gelişinden kısa bir süre önce, Mayıs-Haziran 1038'de olmak üzere, kendilerinden üstün olan Gazneli ordularını iki kez ağır bir şekilde yenilgiye uğratmışlardı. Bu yenilgilerin ilkinden sonra, Sultan Mesud, Selçuklu liderlerine, kuzey çölü sınırlarında bulunan Ferâve, Dihistân ve Nesâ'da kamp yerleri vermek zorunda kaldı; fakat bu onları sakinleştirmek için yeterli değildi. Gaznelilerin Selçuklular üzerine düzenlediği ikinci saldırı, Horasan'ın diğer bölgelerine tekrar düzenlenmeye başlanan Oğuz akınlarından dolayı gerçekleşti. Bunun da ötesinde, 1037-38 kışında, Rey şehri ile birlikte Cibal eyaletinin büyük bir bölümü Türkmenlerin eline geçmişti.

İbrahim'in Nişabur'a gelişinden sonraki ilk Cuma günü, kendisi ile muhabere halinde olan *Sâlâr*, insanların, Tuğrul'un isminin *hutbeye* dahil edilmesini –*hatip* gizlice ayarlanmıştı- protesto etme ihtimaline binaen (aslına bakılırsa bunu yapmışlardı da) büyük camide 3 ya da 4 bin kişiyi bir araya getirdi. Tuğrul tarafından gönderilen mektuplar, bir hafta sonra *Sâlâr*'a ve *İmâm* el-Muvaffak'a (o da Tuğrul tarafından görevlendirilmişti) ulaştı;<sup>15</sup> Tuğrul 3 bin atlı ile birlikte üç gün sonra bizzat görüldüğü zaman onun karşılanması için gerekli olan bütün düzenlemeleri ayarlayan *Sâlâr*'dı; ve son olarak, (iki gün sonra) Tuğrul, Selçuklu fetihlerinin kendisini kurmaya zorladığı hükümetin idaresini de ona emanet etti.<sup>16</sup> Tuğrul, yeni uyruklarının, Türkmenlerin yabancı olduğu adetlere sahip olduklarını fark etti. 'Biz acemi ve yabancıyız,' dedi (Nişabur'daki berid teşkilatının sorumlusu tarafından gizlice Gazne sarayına da rapor edildiği gibi).<sup>17</sup> '*Tâcüklerin* adetleri konusunda bilgi sahibi değiliz.'<sup>18</sup>

Beyhâkî tarafından *Sâlâr*'a yapılan diğer tek gönderme, 1039 yılının Ocak ayında kardeşi Çağrı Bey tarafından henüz Nişabur'da olan Tuğrul'a

<sup>15</sup> Aşağıya bakınız.

<sup>16</sup> TB, 552-4.

<sup>17</sup> Aynı yerde, 550.

<sup>18</sup> Aynı yerde, 554.

yapılan bir ziyaret ile ilgilidir. Çağrı burada bir aydan daha uzun bir süre kalmış ve Tuğrul tarafından kendisine 500 bin *dirhem* verilmişti. Bu parayı *Sâlâr* temin etmişti.<sup>19</sup> Başvurduğum başka hiçbir kaynakta onun hakkında daha fazla bilgi mevcut değil. El-Bundârî, ya da tercihen, muhtemelen (el-Bundârî'nin çalışmasının, kendisinininkinin bir özeti olduğu) İmâdeddîn Isfahânî tarafından kurulan yanlıtıcı bir geleneğin varlığına işaret etmek imkân dâhilindedir. Çünkü *Zubdetu'n-Nusra*'da,<sup>20</sup> Kundurî'nin, Selçuklu ailesi için vezirlik yapan ilk kişi olduğu kaydedilmiştir.<sup>21</sup> Ne olursa olsun, Mirhond,<sup>22</sup> Handmîr<sup>23</sup> ya da Müneccimbaşı<sup>24</sup> gibi geç döneme ait tarihlerde, ondan daha önce Selçuklulara vezirlik yapmış herhangi bir kimseden söz edilmediği görülmektedir. Hamdullah *Mustevfî*,<sup>25</sup> yalnızca, *Sâlâr*'ın, Selçukluların devleti ele geçirdiği, Mesud'un -1040 yılında Dandanakan'da gerçekleşen- son yenilgisinden sonra halen vezir olduğunu kaydeder,<sup>26</sup> ve el-Râvendî ile Reşideddîn, bizi, onun, Tuğrul'un Halife el-Kâim'e<sup>27</sup> ilk mektubu gönderdiği sırada görevde olduğu şeklinde bilgilendirmesine rağmen, bu bize biraz uzak görünmektedir. Çünkü söz konusu mektup, Tuğrul aynı yıl Nişabur'da kendi egemenliğini yeniden tesis eder etmez gönderilmişti. Çağdaşı olan el-Beharzî<sup>28</sup> tarafından *Sâlâr*'a yapılan göndermelerin üçü, ödül peşindeki şairler tarafından ona düzülen methiyelerle ilgilidir; ve dördüncü bir göndermede o, *Sâlâr*'ın<sup>29</sup> bir süre Tuğrul'a vezir olarak hizmet etmiş olduğunu ifade ettikten sonra, onun, “ortalıktan çekilmenin tadının onun ağzına hoş gelmeye başladığı ve *vezâretten* kurtularak kaftanını silktiği”nden daha fazlasını söylememektedir.<sup>30</sup>

<sup>19</sup> Aynı yerde, 567.

<sup>20</sup> Ed. Houtsma, 10.

<sup>21</sup> Bu, İbn Hallikân tarafından da tekrarlanmaktadır (bakınız: De Slane'in çevirisi, III, 291).

<sup>22</sup> *Rawdat al-safâ*, Lucknow taşbaskısı, 1874, 780 ff.

<sup>23</sup> *Dastür al-wuzarâ*, Tehran, 1938.

<sup>24</sup> *Sahâ'if al-akhbâr* (Türkçe çeviri), İstanbul 1868, II, 560 ff.

<sup>25</sup> *Ta'rîkh-i-guzîda* (Gibb Memorial Trust faksimilesi), 437.

<sup>26</sup> *Mustevfî*'nin metninde, vezirden, '*Sâlâr-ı Tûrkân*' şeklinde söz edilir (yanlış bir şekilde).

<sup>27</sup> *Râhat al-Sudûr*, 104; *Jâmi' al-tawârikh*, f. 239b.

<sup>28</sup> *Dumyat al-qasr*, 28, 568, 821.

<sup>29</sup> El-Beharzî'nin, ona hiçbir zaman *Sâlâr* olarak işaret etmediği not edilmelidir. O, bunu yapmak yerine, her zaman onun *künyesini* kullanır, ismini iki kez kullanır, ona iki kez el-Cuveynî *nisbesini* verir ve bir sefer de ondan el-Buzgânî olarak söz eder (metinde yanlış olarak el-Burhânî şeklinde yazılmıştır).

<sup>30</sup> *Dumya*, 928.

### Sâhib İbn Mîkâil

*Sâlâr*'dan sonra hakkında en çok bilgiye sahip olduğumuz vezir, İbnu'l-Esîr tarafından verilen listedeki ikinci isim, yani *Reîsu'r-Ruesâ* unvanlı Ebû Abdullah el-Hüseyin İbn Ali İbn Mîkâil'dir. Onun, elimizdeki diğer listelerde göz ardı edildiği görülmektedir; fakat Ebû'l-Fazl el-Beyhâkî hem ondan hem de babasından tekrar tekrar söz eder; ve ayrıca *Dumyetu'l-Kasr*'da da ona birkaç kez göndermede bulunulur. Hem o hem de babası Gazne sarayında memurdular. Beyhâkî'nin tanımladığı gibi söylersek, köklü bir aileye (*hândân*) mensuptular;<sup>31</sup> ayrıca Beharzî de Nişabur bölgesi *ayâm* olarak 'Mîkâiliyyûn'dan söz eder.<sup>32</sup> Hüseyin'in babası Ali'nin, hem Mahmud'un hem de Mesud'un, örneğin Bağdat'tan gelen bir elçiyi karşılamak için gerekli düzenlemeleri yapan bir tür teşrifatçısı olduğu anlaşılıyor.<sup>33</sup> El-Hüseyin, Mesud döneminde divan toplantılarına bizzat katılıyordu;<sup>34</sup> ve 1035 yazında Tuğrul ve Çağrı üzerine Nişabur'dan Nesa'ya ilk Gazneli birliği gönderildiği zaman, bu birliğin karargah levazımatçısı (*kethudâ*) olarak o görevlendirilmişti. Bu şekilde ona, üzerine binerek savaşı izleyebilmesi için bir fil –Hindistan'ın kuzey bölgelerini de içine olan Gaznelilerin imparatorluğunda fil kullanımı yaygın bir biçimde benimsenmiş durumdaydı- verilmişti. Fakat bu hayvan Hüseyin'in felaketi, -ya da belki de kurtuluşu oldu. Çünkü memurlar, daha az onurlu bir şekilde, Türkmenlerin direnemediklerini görür görmez savaş alanından kaçmayı başarırken, el-Hüseyin yalnızca filinden inen komutana öykünebilmiş ve sonuç olarak filin üzerinde olduğu halde esir alınmıştı.<sup>35</sup>

El-Beyhâkî, bu aksiliği naklettikten sonra, İbn Mîkâil hakkında başka bilgi vermez. Ne Tuğrul'un hizmetine ne zaman girdiği, ne de vezir olarak ya da daha az bir yetkiyle ne zaman göreve başladığı açık değildir. El-Beharzî, ona, Tuğrul'un veziri olarak ve her seferinde kendisinden *Sâhib* olarak söz ederek en az dört yerde göndermede bulunur ve bir yerde de, ondan, İbnu'l-Esîr tarafından işaret edilen *lakap* ile bahseder: *Reîsu'r-Ruesâ*. Mîkâil'in görevi sırasında, el-Beharzî, onun emri altında, *dîvân-ı resâil*inde bir memurdu ve hatta onun gözdesiydi. O, 1052-53 yılı boyunca Rey'de bulduklarına ve ayrıca Gürgân

<sup>31</sup> TB, 40; Karş. Aynı yerde, 287.

<sup>32</sup> *Dumya*, 883. İbn Funduk tarafından sözü edilen (*Ta'rikk-i Bayhaq*, 117) 'Mîkâliyân'ın aynı aile olup olmadığına emin değilim.

<sup>33</sup> TB, 289 ff.

<sup>34</sup> Aynı yerde, 422.

<sup>35</sup> Aynı yerde, 481 ff.; Karş. Gardîzî, *Zayn al-akhbâr*, ed. Muhammad Nâzim, 101-2.

şehrinin dışında karargâh kurduklarına işaret eder;<sup>36</sup> fakat bu, maalesef, *Sâlâr*'ın *Sâhib* olduğuna dair elimizde olan tek tarih –ki bu tarih, son tarihimiz olan 1040'tan sonraki 12 yıldan daha az olmayan tek tarihtir- gibi görünmektedir.

Bu dönemde, Tuğrul en nüfuzlu hükümdar haline gelmişti. Egemenliği, doğrudan doğruya olmasa da, şimdiye kadar Fars ve Huzistan hariç bütün İran'ı ve hatta Bizans topraklarına dönük Oğuz akınlarının bir sonucu olarak Diyarbekir Mervânî emirliğini kapsayacak şekilde genişlemişti. Halife el-Kâim onun yardımına başvurmuş, ona unvan ve hil'atler vermişti; karşılıklı olarak elçiler gidip gelmişti; ve onun Farslı Buveyhî prensi ile olan ilişkileri çok iyiydi. Öyle ki, eyalet sanki Tuğrul'a aitmiş gibiydi.

### Ed-Dihistânî ve Er-Ribâtî

Listelerimizde görünen diğer isimlerden, sanıyorum, daha az saygın olan diğer iki kişiyi görebiliriz. Bunlardan biri, İbnu'l-Esîr'in listesinde üçüncü sırada gösterilen Ebû Muhammed el-Hasan İbn Muhammed ed-Dihistânî'dir. İbnu'l-Esîr ona *Nizâmu'l-Mulk lakabını* verir ve bu lakaba sahip olan ilk kişi olduğunu ekler. Bu durum ilgi çekicidir. (Alparslan ve Melikşah'ın veziri) Nizâmu'l-Mulk'ün bu unvanı ne zaman aldığını bilmiyoruz; fakat bu, 11. yüzyılın ellili yıllarında olmuş olmalıdır. Bununla birlikte, bu tarihten itibaren, hanedana mensup olmayan kişilerin *lakapları* hiçbir şekilde, çok geçmeden olacağı kadar yaygın değilse de, iki kişinin bile eş zamanlı olarak aynı lakabı kullanabildikleri anlaşılmaktadır. Gerçekten, *Sâhib* İbn Mikâil söz konusu olan şeyin bir örneğidir. O ve bir zamanlar Abbâsî Halifesi el-Kâim'in vezirliğini yapmış olan kuzeni İbn Mesleme, eş zamanlı olarak *Reîsu'r-Ruesâ* lakabını taşımaktaydılar.<sup>37</sup>

El-Beharzî,<sup>38</sup> bu Dihistânî'den, ona, İbnu'l-Esîr tarafından kendisine atfedilen *künye*, isim ve *nisbenin* aynısını vererek yalnızca bir kere, bir dizenin açıklanması sırasında bahsetmekte, yalnızca, onun hem Horasan'da hem de

<sup>36</sup> *Dumya*, 363, 437, 447, 664, 870.

<sup>37</sup> Bakınız: Zambaur, *Manuel*, I, 14 –Āl al-Raqîl'in altında. (Aynı *lakabı* kullanmalarını daha ilginç bir şekilde açıklayan) bu ilişkiden dolayı, bu kelimelerin, *Dumyetu'l-Kasr*'ın, *Sâhib*'in aynı şekilde adlandırıldığı ve el-Beharzî'nin niyetinin de *Sâhib*'i bizzat bu şekilde adlandırmaktan ziyade bu olduğu (tek) pasajından (s. 437) çıkarılmış olması mümkündür. Fakat eğer böyleyse, zaten eksik olan böyle bir yazmadaki *Dumyetu'l-Kasr*'ın İbn Mikâil için bu unvanı kullanırken İbnu'l-Esîr'i kullandığını da varsayabiliriz.

<sup>38</sup> *Dumyat al-qasr*, 912.

Irak'ta<sup>39</sup> “yeryüzünü zulümle doldurduğu”nu belirtmekte, fakat herhangi bir *lakaba* işaret etmemektedir. El-Beharzî, aynı pasajda, Tuğrul'un, en az onun kadar zorba olan diğer veziri olarak ‘Ömerek er-Ribâtî’ye de göndermede bulunmuştur; ve İbnu'l-Esîr ikincisinden söz etmese de, Râvendî'nin, *Sâlâr*'ın halefi olarak, ed-Dihistânî ile karıştırırsa da, Amrek isimli bir kişiyi göstermesi anlamlı görünmektedir.<sup>40</sup> Listelerden, ed-Dihistânî *nisbesinin*, Reşîdeddîn tarafından Tuğrul'un vezirlerinden biri olarak gösterildiği anlaşılacaktır, fakat buna rağmen, el-Beharzî ve İbnu'l-Esîr'e göre, onun *künyesi* Ebû Muhammed idi. Râvendî, söz konusu *künyeyi* Ebû Ahmed olarak göstermekte ve Reşîdeddîn de herhangi bir *künye* vermeyerek, onun için Ahmed *ismini* kullanmaktadır. Bunlar, muhtemelen Ahmed ve Muhammed isimleri arasındaki genel karışıklığın örnekleridir; ve muhtemelen, *Râhatu's-Sudûr* ve *Câmiu't-Tevârih*'in ilgili kısımlarını ‘Ebû Muhammed ed-Dihistânî’ şeklinde okumak için değiştirirsek yerinde bir adım atmış oluruz.

Eğer bu ismin dördüncü vezir olan el-Beharzî'nin ‘Ömerek er-Ribâtî’sinin (her şeye rağmen, Amrek isminin metinde tahmini *nisbesini takiben* kullanılması ilginçtir) ismi olduğu sonucuna vararak er-Râvendî'nin ‘Amrek’ini devre dışı bırakırsak, listemizde üç küçük muamma kalır. İlki, Reşîdeddîn'in, Tuğrul'un ikinci veziri olarak Ebû'l-Kâsım el-Kirmânî'yi göstermesi; ikincisi, er-Râvendî'nin, *Sâlâr*'ın *nisbesine* el-Kûbânî olarak göndermede bulunması; ve üçüncü olarak da, *Âsâru'l-Vuzerâ*'nın bu ikinci konuma ilişkin adayının *Hâce* Ebû Mansûr Darbâbî olmasıdır. Kirmânî'nin Kûbânî olarak yanlış istinsah edildiği fikri çok makul görünmektedir. Fakat bildiğim kadarıyla, her iki *nisbeye* de sahip olan bir vezirle ilgili başka bir kanıt yoktur; ve her iki kelimenin de el-Buzgânî'nin hatalı biçimleri olduğu ile ilgili açıklama yerinde olabilir –bu durumda, Reşîdeddîn bir değil iki kişi (onun bu kelimelerin her ikisini de Ebû'l-Kâsım'ın *künyesi* olarak kullanmış olabileceği not edilmelidir) yaratmış olacak ve er-Râvendî, adasını ‘*Sâlâr-ı Buzgân*’ şeklinde tanımlarken ve onu tekrar tekrar el-Buzgânî olarak isimlendirirken hataya düşecektir.<sup>41</sup>

*Âsâru'l-Vuzerâ*'nın *Hâcesine* gelince, onun için Avfî'nin *Cevâmiu'l-Hikâyât*'ında da yer alan, Tuğrul'dan gelen acil bir çağrıya cevap vermek için

<sup>39</sup> Muhtemelen Irak-ı Acem, Cibâl eyaleti. Tuğrul'un geldiği zamana kadar, Irak, onun veziri olacak olan Kundurî'ye aitti.

<sup>40</sup> *Râhât al-sudûr*, 98. Başka isimlerin ‘ek’ ile sona ermesi şimdi de geçerlidir: örneğin, Amîrek ve Hasanek (Bakınız: TB, indeks).

<sup>41</sup> Meğer ki, *Sâlâr* gerçekten de hem Buzgân'ın yerlisi hem de resmi olarak buranın *Sâlârı* olsun. Fakat o, el-Cuveynî *nisbesine* de sahiptir.

namazlarında acele etmesinden söz eden didaktik bir öykü anlatılmış –Sultan önce bu durumdan rahatsız olmuş, ancak daha sonra hoşuna gitmiştir. Yine onun varlığı ile ilgili başka herhangi bir kanıttan haberdar değilim ve bazen saygın bir kimseden bazen de bir diğer kimseden söz eden bu hikayelerin doğruluğundan şüphe duyuyorum.

Ed-Dihistânî ve er-Ribâtî'nin dönemleri ile ilgili olarak, *Sâhib* İbn Mîkâil'in 1052-53 yılında (yukarıda görüldüğü gibi) halen görevde olduğunu biliyoruz ve Kundurî'nin Tuğrul'un vezirliğine 1054 yılının sonuna doğru ya da 1055 yılında atanmasının muhtemel olduğunu anlaşıyor.<sup>42</sup> Bundan dolayı, onların görev süreleri için muhtemelen 1053 ve 1054 yıllarını gösterebiliriz. Eğer el-Beharzî tarafından kendisinden alıntı yapılan şair, onları Beharzî'nin gösterdiği kadar acımasız göstermekte haklıysa, ikisinin de çok uzun süre görev yapmamış olduğunu umabiliriz.

Geriyeye iki ilgi noktası kalmaktadır. İlki, Kundurî'nin, *Sâhib* İbn Mîkâil'in görevi döneminde *dîvan-ı resâil*de çalışmaktayken zaten Tuğrul'un hizmetinde olduğudur; fakat burada da yine tarih veremeyiz.<sup>43</sup> İkincisi ise, 1046 yılının Mayıs ayında Mısır'a gitmek üzere Nişâbur'dan yola çıkan Nâsır-ı Hüsrev'in, birlikte yola çıktığı *Hâce* Muvaffak'ı, 'Sultan'ın *hâcesi*' şeklinde isimlendirmesidir.<sup>44</sup> Bu, Tuğrul'un şehre ilk gelişinde onu karşılamış olan kişiyle aynı kişidir.<sup>45</sup> Sultan'ın hizmetinde iken tam olarak hangi makamda bulunmuş olduğu açık değildir.<sup>46</sup> Öncelikli olarak, tıpkı daha önce aynı makamda bulunan babası gibi, Nişâbur'daki Şafii Okulu'nun başında bulunan bir fikhîçiydi, fakat yine de bir keresinde Tuğrul tarafından bir heyetin başında Buhara'ya gönderilmişti.<sup>47</sup> Ölümünden sonra öğrencileri –onun öğrencileri

---

<sup>42</sup> Kundurî ile ilgili kayıtlardan kesin bir tarihin verilmemiş olduğu görülmektedir. Ez-Zehbi'nin *Ta'rîkh al-Islâm*'ında (B.M. codex Or. 50, f. 61a-b), Kundurî'nin H. 415 [1024-25] yılında dünyaya geldiği ifade edilmiştir; 31 yaşında, yani 446 yılında (Nisan 1054'ten Nisan 1055'e) Tuğrul'un veziri olduğu kaydedilmiştir; ve gözden düştüğü 457 yılının *Safer*'ine (Ocak 1065) kadar sekiz yıl sekiz ay boyunca görev yaptığı belirtilmiştir. Bu son bulgu, onun tayini için 1056 Ağustos'unu işaret etmektedir, fakat bu tarih kesinlikle çok geçtir, çünkü Tuğrul 1055 yılının Aralık ayında Bağdat'a geldiğinde Kundurî zaten vezirlik görevini sürdürmektedir.

<sup>43</sup> *Dumyat al-qasr*, 641.

<sup>44</sup> *Safar-nâme*, ed. Schefer, 3, (trs.) 7.

<sup>45</sup> Yukarıya bakınız.

<sup>46</sup> Muhtemelen Tuğrul'un manevi önderiydi –kelime bazen bu anlamı taşır.

<sup>47</sup> *Dumyat al-qasr*, 552.



arasında kuşkusuz el-Beharzî ve el-Kundurî ve hatta muhtemelen (büyük) Nizâmu'l-Mulk de vardı- başarılı olmuş bir kişi olarak meşhur olmuştu.<sup>48</sup>

---

<sup>48</sup> Al-Subkî, *Tabaqāt al-Shāfi'īya*, III, 85, 169, ve al-Dhahabî, *Ta'rih al-Islām*, f. 61 ff. Yine bakınız: tarafımdan kaleme alınmış olan 'The *sar-gudhast-i sayyidnā*,' *JRAS*, 1931, Pt. 4, 771-82.